

pp 207, 208

577

GEOLOGISKA FÖRENINGENS

1

STOCKHOLM

FÖRHANDLINGAR.

TREDJE BANDET.
(Årgångarne 1876 och 1877.)

ME D 19 LITOGRAFIERADE TAFLO R.

© STOCKHOLM, 1876 OCH 1877.
P. A. NORSTEDT & SÖNER.
KUNGL. BOKTRYCKER.

GEOLOGISKA FÖRENINGENS

I STOCKHOLM

FÖRHANDLINGAR.

BAND III. N:o 4.

N:o 32.

Innehåll: Mötet den 6 April 1876. — **BLOMSTRAND, C. W.** Bidrag till kännedomen af Långbansgrufvans mineralier. — **JERNSTRÖM, A. M.** Om Finlands postglaciala skalgrusbäddar. — **ERDMANN, E.** Profil genom en rullstensås. — Litteraturförteckning. — Afstafne geologer och mineraloger.

Mötet den 6 April 1876.

Till ledamöter i Föreningen invaldes af styrelsen¹⁾: fil. dr **L. E. SVEDMARK**, på förslag af hr **G. Linnarsson**, och majoren **O. W. MATTON**, på förslag af hr **E. Erdmann**.

Hr **G. LINNARSSON** 1:o) meddelade några iakttagelser öfver Ombergs geologi, gjorda under ett besök derstädes sistlidne sommar. De klastiska bergarter, som på sjösidan i starkt upprest ställning bekläda bergets kristalliniska kärna, hade befunnits hafva en vida mindre utsträckning, än **HISINGER** uppgifvit, och vara i det närmaste inskränkta till de s. k. Mullskrädorna. Af det konglomerat, som enligt **HISINGER** skulle framstryka längs nästan hela vestra sidan och genom sin egendomliga struktur hafva gifvit upphof till grottorna i vattenbrynet, sågos ytterst obetydliga spår. I alla grottor, som besöktes hade bergarten varit kristallinisk; i norra delen af berget utgjordes den af granit; i den södra, t. ex. nedom Stocklycke och vid Rödgaflvel, var den mera euritisk. I betraktande af bergarternas beskaffenhet ansågs det osannolikt, att bergets kärna som en glödande, plu-

¹⁾ Genom förbiseende blefvo i föregående nummer (n:o 31) af Förhandlingarne de vid Marsmötet invalda ledamöterna icke omnämnda. De voro rektorn vid Ystads Elementarläroverk **N. G. BRUZELIUS**, på förslag af hr **Erdmann**, och studeranden vid Upsala Universitet **F. SVENONIUS**, på förslag af hr **Stolpe**.

tonisk massa trängt upp och lyftat de klastiska lagren, hvilkas ställning snarare berodde på en långsam, sekulär höjning. Frågan om de uppresta lagrens relativa ålder lemnades oafgjord, då inga tillfällen gifvits till jemförelser med de orubbade kambriska lagren i den omgivande trakten.

2:o) redogjorde, under förevisande af prof, för en på Gotland vid ej ringa höjd öfver hafvet förekommande marin grusbildning, som hvilat på sötvattenstorf, sålunda angifvande en försiggången sänkning och derefter följande höjning hos landet.

Med anledning af hr Linnarssons föredrag uppstod en diskussion, mellan hrr TORELL, WÆRN och NORDENSKJÖLD, hufvudsakligen rörande sig kring åsigterna om de under glacialtiden rådande nivåförhållandena hos landet samt huruvida Östersjön vid denna tid stått i förbindelse med norra Ishafvet eller icke. — Hr TORELL ansåg, att en sådan förbindelse ännu icke var genom säkra bevis ådagalagd. Äfvenså uttalade sistnämnde talare såsom sin åsigt, att någon glaciärra och glacialmergel troligen icke kunnat afsätta sig på öarne Gotland och Öland.

Hr E. ERDMANN 1:o) förevisade prof af eldfast lera från Stabbarps grufva i Skåne och deraf tillverkad tegel; äfvensom prof af svenskt eldfast tegel (beredt af lika delar Stabbarpslera och bränd, kolhaltig skiffer från Billesholm) samt tegel från Brieg i Schlesien, hvilka båda under 4 månaders tid varit utsatta för hvitglödningshetta i en porslinsugn. Den svenska stenen var endast på ytan något sintrad då deremot Briegstenen var nästan aldeles hopsmält. Eldfasta teglet från Brieg har, vid den stora porslinsfabriken i Berlin, hittills ansetts för det bästa utländska. Profverna voro som gåfva till Geologiska Byråns museum öfverlemnade af Eslöfs stenkolsgrufveaktiebolags verkställande direktör.

2:o) redogjorde för ett egendomligt förklyftningsfenomen hos flinta. Stycken af flinta hade blifvit utsatta för ett kraftigt slag af hammare, dervid somliga delar af styckena söndersplittrats i skärfvor, — men just vid den punkt der hammarslaget träffat hade en regelbunden kon, af 4—6 liniers höjd och 8—10 liniers diameter vid basen, samt med skarp spets, blifvit kvarstående. Tvenne sådana prof förevisades.

Med anledning af de skånska eldfasta lerornas omnämmande lemnade major MATTON några ytterligare och fullständigande meddelanden om dessa, och hr TORELL påpekade den palæontologiska olikheten mellan den kolförande formationens hufvudområde kring Helsingborg och det derifrån afskiljda området vid Stabbarp nära Eslöf.

Hr A. E. NORDENSKIÖLD 1:o) redogjorde för åtskilliga nya mineralfynd vid Nordmarken och Långban, bland hvilka särskildt må nämnas: a) Vackra kristaller magnetkis och zinkblende från Pyrosmalitskölen i Kogrufvan vid Nordmarken. Magnetkiskristallerna, hvilka blifvit till Riksmuseum insända af bergmästaren A. SJÖGREN, bilda ganska stora sexsidiga prismer, begränsade af ∞p , Op , $\frac{1}{n}p$. Zinkblendet bildar stora tetraëdrar med sidor af 80 m. m. begränsande af $+\frac{0}{z}$ och underordnad $-\frac{0}{z}$ $\infty 0\infty$. b) Ganomalit, af $\gamma\alpha\upsilon\mu\alpha$ = glasur, häntydande på ämnets starka glans och sammansättning, ett nytt bly-mangan-silikat möjligen af formeln (Pb, Mn, Ca) Si. Blyoxidhalten ungefär 35 %. Hr G. LINDSTRÖM är för närvarande sysselsatt med dess kemiska undersökning, hvilken dock ännu ej hunnit afslutas. Mineraliet bildar derba, ofärgade, gråhvita eller gråa, glas- till fettglänsande massor, i hvilka finnes insprängd korn af Jakobsit¹⁾, Hausmannit, Manganofyll och Kalcit. På lossnor i de ganomalitförande stofferna förekommer gediget bly och något litet gedigen koppar. Hårdheten 5,5. Tyngden af ej fullt rent material = 4,98. Mineraliet är dubbelbrytande och har en ganska tydlig genomgång. Några spår till kristaller har jag ej kunnat upptäcka.

2:o) Meddelade några anmärkningar med anledning af en nyligen till Geologiska föreningen insänd, i »Videnskabelige Meddelelser fra den naturhistoriske forening» tryckt, uppsats af Assistenten K. J. V. STEENSTRUP, »Om de Nordenskiöldske Jærnmasser og om Forekomsten af gedigent Jærn i Basalt». I nämnde afhandling framhåller författaren dels att den jernförande basalt ryggen icke är någon *gång*, utan en från strandgruset framskju-

¹⁾ Starkt magnetiska oktaëdrar, icke innehållande spår till FeO. Jakobsit har förut endast blifvit funnen vid Jakobsbergs grufva nära Nordmarken.

tande klippa af det på stranden anstående basaltlagret, dels att författaren under sitt andra besök på Grönland 1872, lyckats finna basalt med insprängdt jern, ehuru i mycket ringa mängd och på en mycket inskränkt terräng, vid *Assuk i Waigattet*, dels att jernblockens form ingalunda kan betecknas som någon utpräglad meteoritform, utan snarast bör förliknas med formen af vanliga rullstenar. På grund af dessa och åtskilliga andra skäl, som utrymmet här ej medgifver att närmare anföra, tror sig herr STEENSTRUP böra förneka Ovifakjernets meteoriska ursprung. Hvad den första anmärkningen beträffar så instämde talaren så mycket hellre med herr STEENSTRUP, som han sade sig alltid hafva betviflat att den jernförande basaltryggen skulle utgöra någon verklig gång, ehuru den något oegentligt blifvit betecknad med detta namn på NORDENSKIÖLDS första utkast till karta öfver jernfyndet, (icke i texten, hvarest talas om en basaltrygg, ej basaltgång). Sin åsigt i det hänseendet hade han redan längesedan uttalat för de flesta af de personer, hvilka sysselsatt sig med undersökning af detta märkvärdiga mineralfynd. Just denna omständighet vore ett starkt skäl för de grönländska jernmassorna, meteoriska ursprung, enär ingen möjlighet förefanns att de grönländska basaltlagren skulle utgöra stelnade lavaströmmar. Enligt NORDENSKIÖLDS åsigt utgjorde de, på några få, ytterst lokala undantag när, endast tillhårdnade och metamorfoserade askbäddar. Att ett meteorfall af de kolossala dimensioner, som det grönländska, måste hafva utbredt sig öfver ett mycket vidsträckt område var själfklart — och det var därför att förutse, att dylikt jern äfven på andra ställen än vid Ovifak skulle finnas insprängdt i basalten. — Herr STEENSTRUPS vackra fynd vid Assuk kunde därför, så intressant det än var, icke hafva något inflytande på besvarande af frågan rörande jernets meteoriska eller icke meteoriska natur. Att de till jorden nedfallna meteoriterna ofta äro ganska små (t. ex. 0,07 gr. vid Hessle), och att de ofta beledsagas af kol- och jernhaltigt stoft, vore för öfrigt ett längesedan bevisadt faktum. Hvad slutligen jernklumparnes urgröpt-rundade form beträffar, så framhöll professor NORDEN-

SKIÖLD ytterligare, att den på intet sätt kunde jemföras med rullstenarnes på yttre nötning beroende gestalt, utan att den tvertom, på det omisskänneligaste sätt, erinrade om den typiska meteoritformen. Professor NORDENSKIÖLD fann icke något skäl att, på grund af herr STEENSTRUPS för öfrigt mycket förtjenstfulla utredning, ändra sin förut uttalade åsigt rörande Ovivakjernet ursprung.

Sekreteraren anmälde till intagande i föreningens förhandlingar följande insända uppsatser:

C. W. BLOMSTRAND. »Bidrag till kännedomen af Långbansgrufvans mineralier»; A. M. JERNSTRÖM. Om Finlands postglaciala skalgrusbäddar; A. E. FAHLCRANTZ. Om Dannemora jernmalmsfält.

Sedan förra sammankomsten hade af förhandlingarne blifvit tryckt n:o 31.

BLOMSTRAND, C. W. *Bidrag till kännedomen af Långbansgrufvans mineralier.*

Under en förliden sommar företagen mineralogisk utflygt, hvars hufvudsakliga mål var en del af södra Norges märkligare mineraltrakter, gjordes ock ett hastigt besök vid de välbekanta grufvorna i närheten af Filipstad och särskildt den framför de andra berömda Långbansgrufvan. Jag inskränker mig för tillfället till några ytterligare bidrag till den närmare bekantskapen med denna i så många afseenden märkvärdiga mineralfyndort som, huru grundligt studerad den ock sedan åratal varit, dock ännu alltjemt erbjuder nya tillfällen till iakttagelser, hvarigenom de förut gjorda behörigen suppleras.

A) *Om Manganositens och några andra mineraliers förekomst.*

I min i dessa förhandlingar (B. II. s. 179) intagna notis om nämnde märkliga mineral meddelades, efter mig då tillgäng-